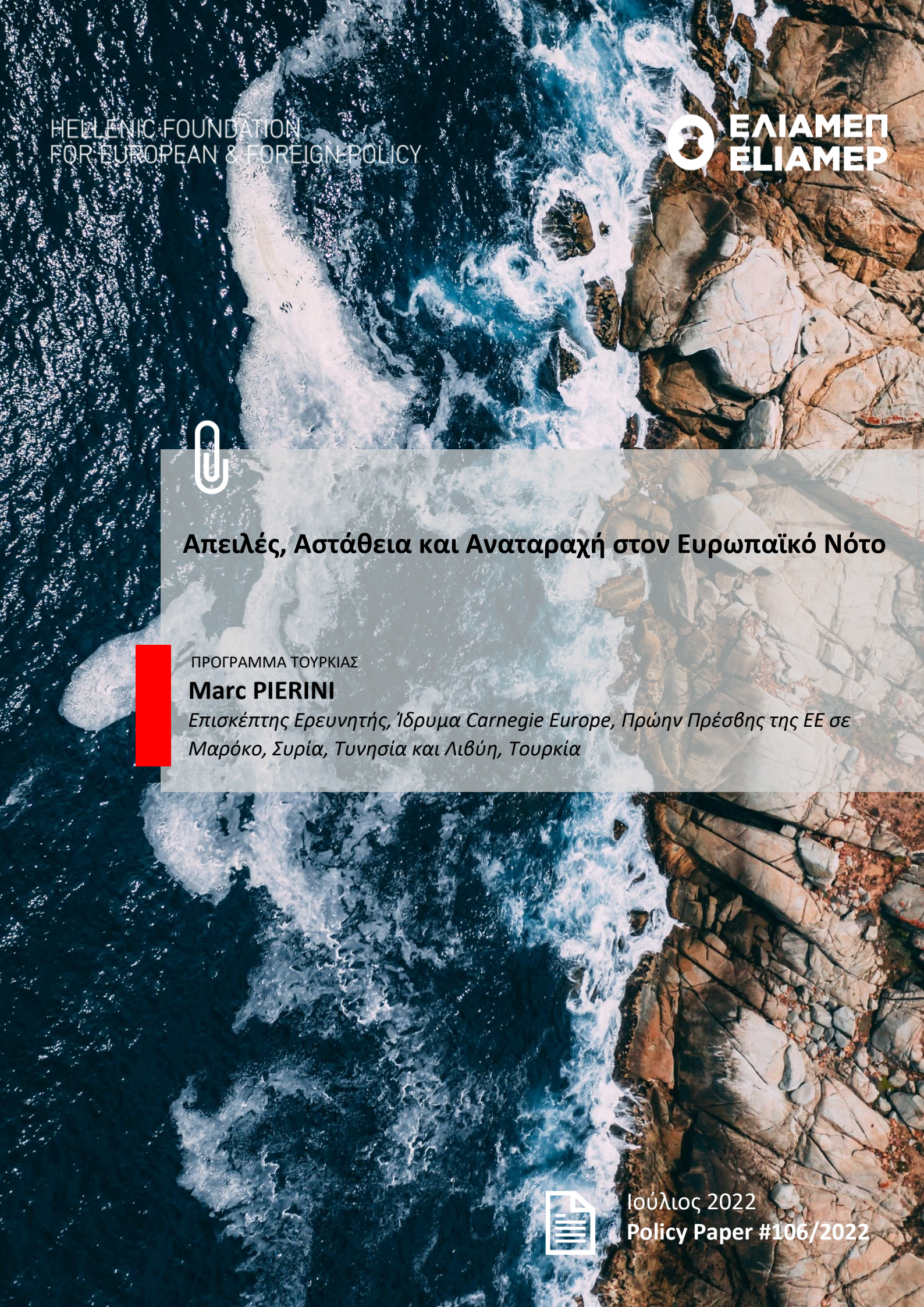

HELLENIC FOUNDATION
FOR EUROPEAN & FOREIGN POLICY

ΕΛΙΑΜΕΠ
ELIAMEP

Απειλές, Αστάθεια και Αναταραχή στον Ευρωπαϊκό Νότο

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΤΟΥΡΚΙΑΣ

Marc PIERINI

Επισκέπτης Ερευνητής, Ίδρυμα Carnegie Europe, Πρώην Πρέσβης της ΕΕ σε Μαρόκο, Συρία, Τυνησία και Λιβύη, Τουρκία

Ιούλιος 2022

Policy Paper #106/2022

Απειλές, Αστάθεια και Αναταραχή στον Ευρωπαϊκό Νότο

Copyright © 2022 | All Rights Reserved
ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ & ΕΞΩΤΕΡΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ (ΕΛΙΑΜΕΠ)
Βασιλίσσης Σοφίας 49, 10676, Αθήνα
Τηλ.: 210 7257 110 | Fax: 210 7257 114 | www.eliamep.gr | eliamep@eliamep.gr

Το ΕΛΙΑΜΕΠ ενθαρρύνει τον ανοιχτό, πλουραλιστικό διάλογο στη βάση επιχειρημάτων και δεδομένων. Οι απόψεις που διατυπώνονται από συνεργάτες του ΕΛΙΑΜΕΠ εκφράζουν αποκλειστικά τους συγγραφείς τους και δεν δεσμεύουν το Ίδρυμα.

Marc PIERINI
Επισκέπτης Ερευνητής, Ίδρυμα Carnegie Europe, Πρώην Πρέσβης της ΕΕ σε Μαρόκο, Συρία, Τυνησία και Λιβύη, Τουρκία

Το παρόν άρθρο βασίζεται σε παρατηρήσεις που υποβλήθηκαν σε συνέδριο του George Marshall Center for Security Studies στο Βερολίνο, στις 30 Ιουνίου 2022.

Περίληψη

- Η επέμβαση της Ρωσίας στη Συρία τον Σεπτέμβριο του 2016 αποδείχθηκε ότι είχε πολύ ευρύτερους στόχους. Η ανάπτυξη αεροπορικών και ναυτικών βάσεων παρείχε στη Μόσχα υποδομές για επιχειρήσεις στη Μεσόγειο και στην υποσαχάρια Αφρική. Η παράδοση πυραυλικών συστημάτων S-400 στην Τουρκία πρόσθεσε ένα ακόμη σημαντικό στρατηγικό κέρδος.
- Η Ευρωπαϊκή Ένωση βρίσκεται αντιμέτωπη με ευρείες προκλήσεις στον Νότο της, με απότομη υποχώρηση του κράτους δικαίου, πολιτική αστάθεια και έξαρση του αυταρχισμού. Ευρύτερα φαινόμενα όπως η κλιματική αλλαγή, οι δημογραφικές τάσεις και οι εγκληματικές δραστηριότητες των δικτύων εμπορίας ανθρώπων επιτείνουν τις προκλήσεις. Το «Ισλαμικό Κράτος» εξακολουθεί επίσης να αποτελεί απειλή.
- Η επιλογή της Τουρκίας για αποσταθεροποιητικές πολιτικές έχει προκαλέσει αμηχανία στους ηγέτες της ΕΕ και του ΝΑΤΟ στο πρόσφατο παρελθόν. Οι εντάσεις με την ΕΕ έχουν αυξηθεί λόγω της αμφισβήτησης των θαλασσίων συνόρων και της κυριαρχίας της Κύπρου και της Ελλάδας.
- Αν και σε μεγάλο βαθμό αυτές ήταν συνέπεια της εισβολής της Ρωσίας στην Ουκρανία, οι μείζονες πρωτοβουλίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής το 2022 σηματοδότησαν μια στιγμή-ορόσημο και αποτελούν χρήσιμο προηγούμενο για τις πολιτικές της Ένωσης έναντι τρίτων χωρών.
- Στο εγγύς μέλλον, η ΕΕ θα πρέπει να επινοήσει μια νέα μορφή, διαφορετική από την ένταξη, για τη σχέση της με τις χώρες της "ευρύτερης Ευρώπης" και να χρησιμοποιήσει την πλέον διαφοροποιημένη "εργαλειοθήκη εξωτερικής πολιτικής" της με συνεκτικό και αποτελεσματικό τρόπο.

Εισαγωγή

Οι διάφορες απειλές, αστάθειες και ανατρεπτικές ενέργειες στο νότιο τμήμα της Δυτικής Ευρώπης λαμβάνουν πολλών ειδών μορφές, από πραγματικές ή σκοπούμενες στρατιωτικές δράσεις μέχρι την πολιτική επιρροή, από εντάσεις στην αγορά της ενέργειας μέχρι την έλλειψη τροφίμων, από πολιτική αστάθεια μέχρι την εμπορία ανθρώπων, από δημογραφικές τάσεις μέχρι την κλιματική αλλαγή. Όλα αυτά επηρεάζουν άμεσα ή έμμεσα το μέλλον της Δυτικής Ευρώπης. Και, σε τελική ανάλυση, συνιστούν, ξεχωριστά το καθένα αλλά και όλα μαζί, μείζονα λόγο για την αντίστοιχη αυτο-οργάνωση της Ευρωπαϊκής Ένωσης (αλλά και της Δυτικής Ευρώπης και του ΝΑΤΟ).

Μετά από δεκαετίες περιορισμένης αναγνωρισιμότητας, η Ε.Ε. έλαβε το 2022 σημαντικές πρωτοβουλίες στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής, οι οποίες καθιστούν τη χρονιά αυτή σημείο ορόσημο για την εξωτερική πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Μετά από δεκαετίες περιορισμένης αναγνωρισιμότητας, η Ε.Ε. έλαβε το 2022 σημαντικές πρωτοβουλίες στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής, οι οποίες καθιστούν τη χρονιά αυτή σημείο ορόσημο για την εξωτερική πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Όμως, η Ε.Ε. αντιμετωπίζει πρόσθετες προκλήσεις, τόσο από εχθρικές πολιτικές όσο και από ανταγωνιστικές «προσεγγίσεις», κάτι που με τη σειρά του εγείρει το ερώτημα σχετικά με το πώς η Ευρώπη θα πρέπει να ασκεί την εξουσία της. Το παρόν άρθρο αναλύει τους αντιληπτούς κινδύνους, τις δράσεις που έχουν μέχρι τούδε αναληφθεί, τα ανταγωνιστικά αφηγήματα και τις μελλοντικές προκλήσεις.

Η αντίληψη της Ευρώπης περί «απειλής»

Ο τρόπος με τον οποίο αντιλαμβάνονται την έννοια της «απειλής» οι πολίτες και οι ηγεσίες τους μπορεί να διαφέρει από τις πραγματικά υφιστάμενες απειλές, και οι αντιλήψεις αυτές να διαφέρουν από χώρα σε χώρα, ακόμα και εντός πολύ καλά οργανωμένων θεσμών, όπως είναι η Ευρωπαϊκή Ένωση και το ΝΑΤΟ. Οι περί απειλής αντιλήψεις που περιγράφονται στο παρόν άρθρο βασίζονται στις πρόσφατες εξελίξεις καθώς και την προσωπική εμπειρία του συγγραφέως, κατά τη διάρκεια της 17ετούς θητείας του ως Πρέσβη της Ε.Ε. στην περιοχή (Μαρόκο, Συρία, Τυνησία και Λιβύη, Τουρκία). Με βάση τον ορισμό αυτόν, αναγνωρίζονται έξι προβληματικοί τομείς από το 2015 και μετά.

Πέραν του πολέμου στη Συρία, η ανάπτυξη της Ρωσίας σηματοδότησε την επιστροφή της χώρας στην Μέση Ανατολή, με στόχο την πλήρωση του κενού που δημιουργούσε η μειούμενη παρουσία των Η.Π.Α.

Το αυξημένο αποτύπωμα της Ρωσίας στον Ευρωπαϊκό Νότο

Η ανάπτυξη της Ρωσίας στη Συρία από τον Σεπτέμβριο του 2015 αποδείχθηκε **μείζων καταλυτικός παράγοντας αλλαγής** για τις ευρωπαϊκές και δυτικές δυνάμεις. Αρχικά, θεωρήθηκε ως επιχείρηση διάσωσης ενός πελατειακού καθεστώτος που βρισκόταν στα πρόθυρα της στρατιωτικής ήττας. Τελικά όμως, βάσει επίσημης συμφωνίας που υπογράφηκε τον Αύγουστο του 2015, κατέληξε σε σημαντικές βελτιώσεις για τις ρωσικές δυνάμεις που μεταστάθμευαν στην Συρία, με νέες εγκαταστάσεις όπως η αεροπορική βάση Χμεϊμίμ κοντά στη Λαττάκεια, αλλά και με την επέκταση ήδη υφισταμένων, όπως του ναυστάθμου της Ταρτούς. Εκτός αυτού, οι ρωσικές στρατιωτικές επιχειρήσεις στη Συρία χρησιμοποιήθηκαν και ως πεδίο δοκιμών για εξοπλισμό και τακτικές.

Πέραν του πολέμου στη Συρία, η ανάπτυξη της Ρωσίας σηματοδότησε **την επιστροφή της χώρας στην Μέση Ανατολή**, με στόχο την πλήρωση του κενού που δημιουργούσε η μειούμενη παρουσία των Η.Π.Α. Συνολικά, οι ενέργειες που αναλήφθηκαν από την Ρωσία, εντός και γύρω από τη Μεσόγειο, αποτελούν τα επιλεγέντα «εργαλεία» ανταγωνισμού της χώρας στο νότιο σκέλος της Ε.Ε. και του

ΝΑΤΟ, προκειμένου να κάνει αισθητή την παρουσία της με σημαντικούς τρόπους.

Παραδείγματος χάριν, η αεροπορική βάση Χμεϊμίμ διαθέτει τα πυραυλικά συστήματα S-400, έχοντας έτσι εντός του βεληνεκούς της ένα ολόκληρο κράτος-μέλος της Ε.Ε. (την Κύπρο), τη βάση της Βασιλικής Αεροπορίας του Ηνωμένου Βασιλείου στο Ακρωτήρι της Κύπρου, καθώς και μία αεροπορική βάση Η.Π.Α.-Τουρκίας στο Ιντζιρλίκ (Τουρκία). Επιπλέον, το ρωσικό υπουργείο άμυνας ανακοίνωσε τον Φεβρουάριο του 2022 ότι είχε αναπτύξει τα μαχητικά MIG-31K στο Χμεϊμίμ, οπλισμένα με πυραύλους Κινζάλ, με ανακοινωθέν βεληνεκές 2.000 χλμ., καλύπτοντας δηλαδή ένα μεγάλο μέρος της νοτιοανατολικής Ευρώπης, το οποίο περιλαμβάνει έξι κράτη-μέλη της Ε.Ε.. Εκτός αυτού, η αεροπορική βάση Χμεϊμίμ χρησιμοποιείται για την υποστήριξη στρατιωτικών επιχειρήσεων που βρίσκονται μακρύτερα, στη Λιβύη και την Υποσαχάρια Αφρική.

Είναι επίσης εξαιρετικά σημαντικό, ότι η Ρωσία ελέγχει την αεροπορική βάση Αλ Ζούφρα στο κέντρο της Λιβύης, τη χρησιμοποιεί ως ενδιάμεση στάση για τις επιχειρήσεις της στην Υποσαχάρια Αφρική.

Είναι επίσης εξαιρετικά σημαντικό, ότι η Ρωσία ελέγχει την αεροπορική βάση Αλ Ζούφρα στο κέντρο της Λιβύης, τη χρησιμοποιεί ως ενδιάμεση στάση για τις επιχειρήσεις της στην Υποσαχάρια Αφρική και θα μπορούσε να τη χρησιμοποιήσει για πιο στρατηγικούς σκοπούς, κάτι που θα μπορούσε να αποτελέσει «καταλυτικό παράγοντα αλλαγής για την Ευρώπη, το ΝΑΤΟ και πολλά δυτικά κράτη», εάν ανέπτυσσε εκεί βαλλιστικούς πυραύλους μεγάλου βεληνεκούς.

Από τη μεριά του, ο ναύσταθμος στην Ταρτούς έχει επεκταθεί βάσει μιας συμφωνίας που υπογράφηκε τον Ιανουάριο του 2018 για διάρκεια 49 ετών, η οποία επιτρέπει επισκέψεις ρωσικών πλοίων στα χωρικά ύδατα και τα λιμάνια της Συρίας. Ο ναύσταθμος χρησιμοποιήθηκε στις αρχές του Φεβρουαρίου για να ανεφοδιάσει έναν στολίσκο της Ρωσίας που κατευθυνόταν στην Σεβαστούπολη και σήμερα χρησιμοποιείται για την υποστήριξη ενός δεύτερου στολίσκου, στον οποίο απαγορεύτηκε η διέλευση από τα Στενά, μετά την έναρξη της εισβολής στην Ουκρανία, στις 24 Φεβρουαρίου 2022.

Τον Ιούλιο του 2019, η Ρωσία πραγματοποίησε μία σημαντική κίνηση, με την παράδοση πυραυλικών συστημάτων S-400 στην Τουρκία, μία αξιοσημείωτη απόφαση, που επιτρέπει στη Μόσχα να εγκαταστήσει στοιχεία πυραυλικής άμυνας (συμπεριλαμβανομένου και προσωπικού) εντός ενός κράτους-μέλους του ΝΑΤΟ.

Ως αποτέλεσμα, πέραν της διάσωσης ενός συμμαχικού καθεστώτος, **η Ρωσία διεύρυνε το αποτύπωμά της** και απέκτησε **πρόσθετα στρατηγικά πλεονεκτήματα** στο νότιο και νοτιοανατολικό σκέλος της Δυτικής Ευρώπης.

Επίσης, τον Ιούλιο του 2019, η Ρωσία πραγματοποίησε μία σημαντική κίνηση, με την **παράδοση πυραυλικών συστημάτων S-400 στην Τουρκία**, μία αξιοσημείωτη απόφαση, που επιτρέπει στη Μόσχα να εγκαταστήσει στοιχεία πυραυλικής άμυνας (συμπεριλαμβανομένου και προσωπικού) εντός ενός κράτους-μέλους του ΝΑΤΟ. Είναι πολύ σημαντικό να ιδωθεί η παράδοση αυτή από τη στρατηγική οπτική γωνία της ίδιας της Ρωσίας, πώς δηλαδή η Μόσχα απέκτησε δύο στρατηγικά πλεονεκτήματα στο νότιο σκέλος της. Κατά πρώτον, εκμηδένισε την πιθανή ανάπτυξη στην Τουρκία συστημάτων προέλευσης από ΝΑΤΟϊκές χώρες (των αμερικανικών πυραύλων Patriot ή των γαλλοϊταλικών πυραύλων Eurosam), οι οποίοι θα ήταν μία λογική επιλογή για μία χώρα-μέλος του ΝΑΤΟ που δεσμεύεται να λαμβάνει μέρος στην πυραυλική αμυντική αρχιτεκτονική της Συμμαχίας. Κατά δεύτερον, εκμηδένισε την προοπτική της Τουρκίας να αποκτήσει έως 120 αμερικανικής προέλευσης αεροσκάφη F-35 τεχνολογίας stealth, στο πλαίσιο της ΝΑΤΟϊκής αεροπορικής αμυντικής αρχιτεκτονικής (100 για την ρωσική Πολεμική Αεροπορία και άλλα 20 που ήταν σχεδιασμένο να αναπτύσσονται επί του μελλοντικού ελαφρού αεροπλανοφόρου Anadolu). Οι δύο αυτές εξελίξεις είχαν ως αποτέλεσμα ένα **σημαντικό στρατηγικό πλεονέκτημα** για τη Ρωσία σε μία περιοχή 900 περίπου χιλιομέτρων από το νότιο σύνορό της με ΝΑΤΟϊκό έδαφος.

Η Ρωσία εφαρμόζει επίσης με συνέπεια μία ενεργειακή πολιτική στην ανατολική περιοχή της Μεσογείου (σε Αίγυπτο, Λίβανο, Βόρειο Ιράκ, Λιβύη), η οποία αποσκοπεί στην εγκαθίδρυση της μόνιμης παρουσίας κρατικών της επιχειρήσεων που ασχολούνται με την εκμετάλλευση και την παραγωγή πετρελαίου και φυσικού αερίου.

Επιπλέον, η ρωσική επιχείρηση στην Συρία συνοδεύεται από **ανάπτυξη στρατιωτικών δυνάμεων του Ιράν**, κάτι που αντανακλά την επιδίωξη της Τεχεράνης για διαρκή ιρανική παρουσία στις ακτές της Μεσογείου, γεγονός που με τη σειρά του, πυροδοτεί αντίποινα από πλευράς Ισραήλ στον συριακό εναέριο χώρο.

Ο αντίκτυπος της εισβολής της Ρωσίας στην Ουκρανία για την περιοχή της Μεσογείου

Ένας από τους μεγαλύτερους κινδύνους που προκύπτουν για την Ευρωπαϊκή Ένωση είναι η έντονη υποχώρηση του κράτους δικαίου, η οποία συχνά συνοδεύεται από πολιτική αστάθεια σε χώρες όπως η Συρία, ο Λίβανος, η Αίγυπτος, η Λιβύη, η Τυνησία και η Αλγερία.

Η εισβολή στην Ουκρανία έχει πολλαπλές παρενέργειες. Έχει θιγεί το εμπόριο, ιδίως η παράδοση σιτηρών και λιπασμάτων από αμφότερες τη Ρωσία και την Ουκρανία σε χώρες όπως η Αίγυπτος, η Τυνησία ή ακόμα πιο μακριά. Η οικονομία είναι ένας ακόμη τομέας ανησυχίας, ιδιαίτερα με τις σημαντικές ροές κεφαλαίων και επενδύσεων σε ακίνητα από ρωσικές οντότητες ή φυσικά πρόσωπα σε Κύπρο και Τουρκία. Οι κινήσεις εμπορικών πλοίων από και προς τη Μεσόγειο έχουν επηρεαστεί από τη στρατιωτική ανάπτυξη στα ανοιχτά των ρωσικών και ουκρανικών ακτών. Από τον πόλεμο και τις επακόλουθες κυρώσεις έχει επηρεαστεί και η εναέρια κυκλοφορία από και προς τα ρωσικά αεροδρόμια.

Εν γένει, όπως συμβαίνει με κάθε καθεστώς που υπόκειται σε κυρώσεις, οι κινήσεις για την αποφυγή των κυρώσεων παρακολουθούνται στενά και συνιστούν προβληματικές γκρίζες ζώνες, καθώς η συγκάλυψη είναι, από τεχνικής άποψης, εύκολη. Ύποπτες κινήσεις, όπως η περίπτωση του ρωσικού φορτηγού πλοίου «Ζίμπεκ Ζόλι», το οποίο θεωρήθηκε ότι μετέφερε λεηλατημένο ουκρανικό σιτάρι από το Μπερντιάνσκ (της κατεχόμενης Ουκρανίας) στο Καράσου (της Τουρκίας), οδήγησαν σε ατελέσφορη έρευνα.

Έντονη υποχώρηση του κράτους δικαίου ή/και πολιτική αστάθεια

Ένας από τους μεγαλύτερους κινδύνους που προκύπτουν για την Ευρωπαϊκή Ένωση είναι η έντονη υποχώρηση του κράτους δικαίου, η οποία συχνά συνοδεύεται από πολιτική αστάθεια σε χώρες όπως η Συρία, ο Λίβανος, η Αίγυπτος, η Λιβύη, η Τυνησία και η Αλγερία. Η απότομη αύξηση του αριθμού των απολυταρχικών καθεστώτων στην περιοχή είναι μία ακόμη επιμέρους πρόκληση. Επιπρόσθετα, οι μακρόχρονες ενδοπεριφερειακές εντάσεις εμμένουν, όπως ανάμεσα στην Αλγερία και το Μαρόκο για τη Δυτική Σαχάρα, ανάμεσα στο Ιράν και τη Σαουδική Αραβία καθώς και ανάμεσα στο Ισραήλ και την Παλαιστίνη. Η Ε.Ε., ως πρωταρχικός εμπορικός και τουριστικός εταίρος, όπως επίσης και επενδυτής στην περιοχή, θίγεται αναπόφευκτα, ιδίως λόγω των αυξημένων κινδύνων για τις εμπορικές και χρηματοοικονομικές επιχειρήσεις της, σε περίπτωση ύφεσης, υποτιμήσεων ή έλλειψης ισότιμων όρων ανταγωνισμού.

Με την αυξημένη παρουσία της Ρωσίας και της Κίνας στην περιοχή, μία νέα μάχη αφηγημάτων έχει ξεκινήσει στη Μεσόγειο, τη Μέση Ανατολή και την Υποσαχάρια Αφρική.

Οι υποκείμενοι ανθρώπινοι και περιβαλλοντικοί παράγοντες

Ο Ευρωπαϊκός Νότος επηρεάζεται ευρέως από ευρύτερα φαινόμενα, όπως η κλιματική αλλαγή, οι δημογραφικές τάσεις ή οι μορφωτικές προκλήσεις. Οι παράγοντες αυτοί, εάν συνδυαστούν με αποτυχημένες πολιτικές δομές, ένοπλες συγκρούσεις και την ευρέως διαδεδομένη διαφθορά, οδηγούν στην ύπαρξη ενός αισθήματος απελπισίας για μεγάλα τμήματα του πληθυσμού, ιδίως σε αρκετές Υποσαχάριες χώρες. Με τη σειρά της, η συναφής δραστηριότητα των δικτύων παράνομης διακίνησης ανθρώπων επίσης προκαλεί ένα επιπλέον πρόβλημα στην Ε.Ε. Τέτοιου είδους εγκληματικές δραστηριότητες, οι οποίες είναι συνάρτηση πολλών αιτιών, βρίσκονται σήμερα σε εξέλιξη σε Λιβύη, Μαρόκο, Συρία, Τυνησία και Τουρκία, παρά τη σημαντική ενίσχυση των ελέγχων και τις συνεργατικές δραστηριότητες μεταξύ των αστυνομικών αρχών.

Η υπολειπόμενη απειλή του Ισλαμικού Κράτους του Ιράκ και του Λεβάντε (ISIL)

Ο Ευρωπαϊκός Νότος επηρεάζεται ευρέως από ευρύτερα φαινόμενα, όπως η κλιματική αλλαγή, οι δημογραφικές τάσεις ή οι μορφωτικές προκλήσεις.

Δεν είναι δυνατό να παραγνωριστούν οι δραστηριότητες του ISIL στη Συρία και το Ιράκ, καθώς η τρομοκρατική αυτή οργάνωση παραμένει ενεργή και ένας σημαντικός αριθμός στελεχών της έχουν περιοριστεί να δρουν στην περιοχή, σύμφωνα με μία πρόσφατη αμερικανική εκτίμηση. Αυτό, έχει επιπτώσεις για την παρουσία των Η.Π.Α. στη Συρία, η οποία οδηγεί σε διενέξεις μεταξύ ΗΠΑ και Τουρκίας (η τελευταία θεωρεί την πολιτοφυλακή YPG ως αναπόσπαστο στοιχείο των ανταρτών του PKK (το Εργατικό Κόμμα του Κουρδιστάν), ενώ οι ΗΠΑ συνεργάζονται με το YPG (Μονάδες Προστασίας του Λαού) κατά του ISIL. Η ανακοίνωση της Άγκυρας για μία πρόσθετη στρατιωτική επιχείρηση στη βορειοανατολική Συρία, η οποία καταδικάστηκε από την Ε.Ε., τις ΗΠΑ και τη Ρωσία, θα ενίσχυε τις εντάσεις στην περιοχή.

Η επιλογή της Τουρκίας για αποσταθεροποιητικές πολιτικές

Οι πιο σημαντικές από τις ενέργειες αυτές [της Τουρκίας] αφορούν σε προκλήσεις επί των υφιστάμενων θαλασσίων συνόρων και, σε ορισμένες περιπτώσεις, επί της εδαφικής κυριαρχίας κρατών-μελών της Ε.Ε. (Κύπρου, Ελλάδας).

Οι θέσεις της Άγκυρας στη Μεσόγειο και την περιοχή της Μέσης Ανατολής έχουν εξελιχθεί κατά τη διάρκεια των τελευταίων οκτώ ετών και έχουν φέρει σε αμηχανία τους ηγέτες τόσο της Ε.Ε. όσο και του ΝΑΤΟ, θεσμούς στους οποίους η Τουρκία είναι αντίστοιχα υποψήφιο προς ένταξη και εν ενεργεία μέλος, δηλαδή υπό καθεστώς το οποίο συνεπάγεται, κατά τεκμήριο, στάση συνεργασίας (και όχι αντιπαλότητας). Ωστόσο, οι ενέργειες της Τουρκίας στην περιοχή συχνά κινούνται αντίθετα από τα συμφέροντα της Ε.Ε. και του ΝΑΤΟ. Οι πιο σημαντικές από τις ενέργειες αυτές αφορούν σε προκλήσεις επί των υφιστάμενων θαλασσίων συνόρων και, σε ορισμένες περιπτώσεις, επί της εδαφικής κυριαρχίας κρατών-μελών της Ε.Ε. (Κύπρου, Ελλάδας). Εκτός αυτού, οι δραστηριότητες της Τουρκίας για τις έρευνες φυσικού αερίου βασίζονται στον μονομερή από πλευράς της ορισμό για τα σύνορα και την κυριαρχία, ο οποίος επέτρεψε στην κυβέρνησή της να υπογράψει μία θαλάσσια συμφωνία με τη Λιβύη, να διαμαρτυρηθεί κατά της καθιέρωσης συνθηκών συνεργασίας όπως το Φόρουμ της Νοτιοανατολικής Μεσογείου για το Φυσικό Αέριο (EMGF) (Κύπρος, Αίγυπτος, Γαλλία, Ελλάδα, Ισραήλ, Ιταλία, Ιορδανία, Παλαιστίνη, με τις ΗΠΑ, την Ε.Ε. και τον Όμιλο της Παγκόσμιας Τράπεζας ως παρατηρητές) και να ξεκινήσει ερευνητικές δραστηριότητες σε ύδατα, διεθνώς αναγνωρισμένα ως κυπριακά ή ελληνικά. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι η πολιτική αξία των διενέξεων για τα δικαιώματα έρευνας φυσικού αερίου είναι υψηλότερη των χρηματικών αξιών, καθώς η Τουρκία θα ελαττώσει την εξάρτησή της από το εισαγόμενο φυσικό αέριο, όταν οι ανακαλύψεις της στον Εύξεινο Πόντο φθάσουν στο στάδιο της παραγωγής (ανάλογα και με το μέγεθός της).

Οι έξι απειλές που προαναφέρθηκαν συνιστούν **διαρκείς προκλήσεις για την εξωτερική πολιτική της Ευρώπης**. Ορισμένες εξ αυτών είναι στην ουσία τους μεσοπρόθεσμες, ενώ άλλες είναι πιθανό να καταστούν μακροπρόθεσμες. Καμία τους δεν δύναται να αγνοηθεί ή να απορριφθεί από την Ευρωπαϊκή Ένωση και το ΝΑΤΟ.

Οι μέχρι τούδε ενέργειες της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Ως ενιαία πολιτική οντότητα, η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει θέσει από μακρόν σε προτεραιότητα μία διπλωματία δηλώσεων. Συνεπεία αυτού, οι «δηλώσεις της Ε.Ε.», συχνά αντιπροσώπευαν τη μοναδική ενέργεια που αναλάμβανε η Ευρώπη. Το πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα συναντάται στην περίπτωση της Συρίας: από το ξεκίνημα του εμφυλίου πολέμου, τον Μάρτιο του 2011, η Ευρωπαϊκή Ένωση δεν είχε εμπλακεί εις βάθος σε ενεργητικές διπλωματικές προσπάθειες ενώ βρισκόταν, ίσως και ηθελημένα, αποστασιοποιημένη από φόρουμ, όπως η «Διαδικασία της Αστάνα», στην οποία συμμετείχαν το Ιράν, η Ρωσία και η Τουρκία.

Συνολικά, ένα εντυπωσιακό χαρακτηριστικό των πολιτικών της Ευρωπαϊκής Ένωσης το 2022, είναι η τάση για άσκηση της εξουσίας με νέους τρόπους, ιδίως συνδυάζοντας διπλωματική δράση, εμπορικές και οικονομικές κυρώσεις, οικονομική υποστήριξη και παραδόσεις όπλων.

Εν τω μεταξύ, ορισμένα ευρωπαϊκά Κράτη αναλάμβαναν αξιοσημείωτη στρατιωτική δράση στη Συρία (Γαλλία, Ηνωμένο Βασίλειο, μαζί με επιχειρήσεις των ΗΠΑ, με υποστήριξη από πολεμικές αεροπορίες άλλων χωρών της Ε.Ε.), όπως επίσης και στην Κεντρική Μεσόγειο μέσω δράσεων της Ε.Ε., όπως η Επιχείρηση Irini και οργανισμών ασφαλείας όπως η Frontex, ή ευρωπαϊκών χωρών που είναι και μέλη του ΝΑΤΟ (Επιχείρηση Sea Guardian).

Ωστόσο, **το πρώτο εξάμηνο του 2022, αποδείχτηκε ότι ήταν το σημείο καμπής για την εξωτερική πολιτική της Ε.Ε.**

Κατά πρώτον, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο υιοθέτησε την **Στρατηγική Πυξίδα της Ε.Ε.** τον Μάρτιο του 2022, μετά από κάποιες αλλαγές της τελευταίας στιγμής, προκειμένου να συμπεριληφθούν οι επιπτώσεις της ρωσικής εισβολής στην Ουκρανία. Το πλαίσιο πολιτικής με την ονομασία «Στρατηγική Πυξίδα για την Ασφάλεια και την Άμυνα» συνιστά ένα σημαντικό βήμα προς τα εμπρός, από την άποψη της δήλωσης αρχών. Είναι η πρώτη επίσημη πράξη του είδους, χωρίς να έχει υπάρξει προηγούμενο. Στοχεύει στην προστασία των πολιτών, των αξιών και των συμφερόντων της Ε.Ε. και τη συνεισφορά στη διεθνή ειρήνη και σταθερότητα. Ωστόσο, περιέχει και ορισμένες διαφοροποιήσεις μεταξύ των κρατών-μελών, σε θέματα όπως η σχέση με το ΝΑΤΟ, η αντίληψη περί Κίνας, ή η προτεραιότητα των οικονομικών συμφερόντων επί των απαιτήσεων ασφαλείας.

Κατά δεύτερον, εάν το 2022 αποδείχτηκε έτος-ορόσημο για την εξωτερική πολιτική της Ε.Ε., στην πραγματικότητα αυτό δεν οφείλεται μόνο στη συμφωνία για την Στρατηγική Πυξίδα, αλλά και διότι η ρωσική εισβολή στην Ουκρανία έδωσε μία **μεγάλη ώθηση σε διαβουλεύσεις και αποφάσεις που σχετίζονται με την εξωτερική πολιτική της Ε.Ε.**. Ως αποτέλεσμα του γεγονότος αυτού, η Ε.Ε. έλαβε ορισμένα πρωτοφανή μέτρα: εμπορικές και οικονομικές κυρώσεις, περιορισμούς στις πτήσεις, περιορισμούς στο εμπόριο πετρελαίου και φυσικού αερίου, δημιουργία μηχανισμού προμήθειας φυσικού αερίου, προμήθεια όπλων μέσω του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού για την Ειρήνη, πολιτική διεύρυνσης. Κάποιες από τις αποφάσεις αυτές λήφθηκαν σε πείσμα της αρχικής αντίθεσης από ορισμένα κράτη-μέλη, όπως π.χ. η Ουγγαρία, η οποία καθυστερούσε επί εβδομάδες και αποδυνάμωνε τη συναίνεση για την επιβολή εμπάργκο στο πετρέλαιο της Ρωσίας. Το βάθος των αποφάσεων αυτών

(όπως επίσης και η ταχύτητα, με την οποία αυτές ελήφθησαν) έχει δημιουργήσει μία δυναμική νέα πραγματικότητα, ενώ και τα συμπεράσματα του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου της 23-24 Ιουνίου αποτυπώνουν ξεκάθαρα την τάση αυτή.

Κατά τρίτον, το **ΝΑΤΟ** έλαβε παράλληλα σημαντικά βήματα, τόσο στο πολιτικό πεδίο, με τη **Στρατηγική Αντίληψη** που υιοθετήθηκε στις 30 Ιουνίου 2022, όσο και στο επιχειρησιακό πεδίο, π.χ. μία μεγάλης κλίμακας επιχείρηση επαναβεβαίωσης στο Ανατολικό σκέλος, από την Εσθονία έως τη Ρουμανία, παρά το γεγονός ότι εξακολουθούν να υφίστανται διαφοροποιήσεις μεταξύ μελών του ΝΑΤΟ σχετικά με την αντίστοιχη επιχειρησιακή τους εμπλοκή. Η Διακήρυξη της Συνόδου Κορυφής της Μαδρίτης συνιστά μία βαρυσήμαντη νέα εξέλιξη για την Ευρώπη, η οποία διαβεβαιώνει στα Ευρωπαϊκά μέλη τη δέσμευση των ΗΠΑ για την ασφάλεια της Ευρώπης. Επιπρόσθετα, βεβαιώθηκε εκ νέου η πολιτική βούληση να εξασφαλίζεται η ομαλή συνεργασία μεταξύ των θεσμών της Ε.Ε. και του ΝΑΤΟ.

Οι συνέπειες της εισβολής της Ρωσίας στην Ουκρανία, σε ό,τι αφορά την πολιτική της Ε.Ε. στην Ανατολική Ευρώπη, δεν εμπίπτουν εν πολλοίς στο πεδίο αναφοράς του παρόντος άρθρου, ωστόσο η εισβολή επηρεάζει ακόμη και αυτή καθαυτή τη θέση της Ε.Ε. στον κόσμο, που αντιμετωπίζει πλέον τη «ρωσική προσέγγιση διακυβέρνησης», η οποία αποτελεί όχι μόνο κίνδυνο αλλά και ένα ανταγωνιστικό μοντέλο για την Ευρωπαϊκή Ένωση.

Συνολικά, ένα εντυπωσιακό χαρακτηριστικό των πολιτικών της Ευρωπαϊκής Ένωσης το 2022, είναι η **τάση για άσκηση της εξουσίας με νέους τρόπους**, ιδίως συνδυάζοντας διπλωματική δράση, εμπορικές και οικονομικές κυρώσεις, οικονομική υποστήριξη και παραδόσεις όπλων. Αν και η νέα αυτή «εργαλειοθήκη» χρησιμοποιείται σήμερα ως αντίδραση στην εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία, θέτει ένα **σημαντικό προηγούμενο**, από την άποψη της διαμόρφωσης και υλοποίησης εξωτερικής πολιτικής.

Η ρωσική προσέγγιση διακυβέρνησης (και η τουρκική προσέγγιση)

Οι συνέπειες της εισβολής της Ρωσίας στην Ουκρανία, σε ό,τι αφορά την πολιτική της Ε.Ε. στην Ανατολική Ευρώπη, δεν εμπίπτουν εν πολλοίς στο πεδίο αναφοράς του παρόντος άρθρου, ωστόσο η εισβολή επηρεάζει ακόμη και αυτή καθαυτή τη θέση της Ε.Ε. στον κόσμο, που αντιμετωπίζει πλέον τη «**ρωσική προσέγγιση διακυβέρνησης**», η οποία αποτελεί όχι μόνο κίνδυνο αλλά και ένα ανταγωνιστικό μοντέλο για την Ευρωπαϊκή Ένωση.

Η «προσέγγιση» αυτή, είναι εντελώς διαφορετική από τις ευρωπαϊκές αξίες και αρχές, εάν όχι ευθέως εχθρική προς αυτές. Βασίζεται σε μία απόλυτη, αυταρχική εξουσία, τη φίμωση ή παρενόχληση πολιτικών αντιπάλων, την απουσία εξουσιών αντιστάθμισης (δικαστική, μέσα μαζικής ενημέρωσης, κοινωνία), την εκτενή χρήση θεωριών συνομωσίας, την επαναδιατύπωση της ιστορίας και τις ευθείες προκλήσεις ενάντια σε άλλες χώρες και εθνοτικές ομάδες.

Το μοντέλο αυτό απαντά σε «χώρες-υποτελείς», όπως η Λευκορωσία ή η Συρία, αλλά ελκύει και ηγέτες γύρω από τη Μεσόγειο (Τυνησία, Αλγερία, Αίγυπτος) και την Υποσαχάρια Αφρική (η Κεντροαφρικανική Δημοκρατία και το Μάλι είναι τα πιο χαρακτηριστικά παραδείγματα). Πιο μακρινές χώρες (Ινδία, Κίνα, Βραζιλία) παρουσιάζουν σημαντικές ομοιότητες. Υπό αυτήν την έννοια, ο πόλεμος στην Ουκρανία έχει αποκληθεί ως «πόλεμος μοντέλων».

Όταν η Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ ανέλαβε δράση μετά τη ρωσική εισβολή στην Ουκρανία, η πλειοψηφία συντάχθηκε με την Ευρωπαϊκή Ένωση, σε τρεις διαδοχικές ψηφοφορίες. Ωστόσο, πολλές χώρες αποστασιοποιήθηκαν, δείχνοντας ξεκάθαρα ότι οι δυτικές αξίες και αρχές δεν αποτελούν μείζονες αποφασιστικούς παράγοντες σε τόσες πολλές χώρες του κόσμου, όσες θα ήθελαν να πιστεύουν πολλοί παρατηρητές στην Ευρώπη.

Στη νοτιοανατολική της γειτονιά, η Ε.Ε. έρχεται επίσης αντιμέτωπη με μία **αυταρχική εξέλιξη στην Τουρκία**. Ξεκινώντας αρχικά τον Δεκέμβριο του 2014 σε μία διαδρομή προς την ένταξή της ως μέλους της Ε.Ε. και έχοντας υλοποιήσει μεταρρυθμίσεις του πλαισίου της Ε.Ε. επί περίπου δέκα χρόνια, η τουρκική ηγεσία άλλαξε εν συνεχεία την πολιτική πορεία της και στράφηκε προς ένα απολύτως αυταρχικό καθεστώς, στο οποίο η δικαστική εξουσία, τα μέσα μαζικής ενημέρωσης και η κοινωνία των πολιτών έπαψαν να είναι τα αντίβαρα της εκτελεστικής εξουσίας ενώ και οι εξουσίες του κοινοβουλίου περιορίστηκαν σημαντικά. Στην πορεία των πραγμάτων, οι σχέσεις με τις δυτικές δυνάμεις επιδεινώθηκαν, έως του σημείου όπου «οι ξένοι εχθροί» αναφέρονται συχνά στο πολιτικό αφήγημα. Στο πεδίο της εξωτερικής πολιτικής, η Άγκυρα επέλεξε να προκαλέσει ανοικτά την Ευρωπαϊκή Ένωση, καθώς η τελευταία έγινε μάρτυρας κατά τα πρόσφατα έτη και εβδομάδες περί των θαλασσίων συνόρων και των δικαιωμάτων εξερεύνησης στην Ανατολική Μεσόγειο, περί της κυριαρχίας επί των ελληνικών νησιών, περί της λύσης των δύο κρατών στην Κύπρο, ή στρατιωτικών επιχειρήσεων στη βόρεια Συρία, το Ιράκ και τη Λιβύη.

Ξεκινώντας αρχικά τον Δεκέμβριο του 2014 σε μία διαδρομή προς την ένταξή της ως μέλους της Ε.Ε. και έχοντας υλοποιήσει μεταρρυθμίσεις του πλαισίου της Ε.Ε. επί περίπου δέκα χρόνια, η τουρκική ηγεσία άλλαξε εν συνεχεία την πολιτική πορεία της.

Πέραν των νομικών επιχειρημάτων που χρησιμοποιούνται στις διενέξεις με Κύπρο και Ελλάδα, οι ενέργειες στις οποίες έχει προβεί η Άγκυρα βασίζονται, ολοένα και περισσότερο, σε μονομερείς αποφάσεις και την απουσία ενός απευθείας διαλόγου. Διακρίνονται αρκετές δράσεις: α) η διαδικασία «αργής προσάρτησης» της αυτοαποκαλούμενης «Τουρκικής Δημοκρατίας της Βόρειας Κύπρου» ξεδιπλώνεται μέσω πολιτικών αλλαγών (εξέλιξη προς ομοϊδεάτες πρόεδρο και κυβέρνηση) αλλά και συγκεκριμένων δράσεων (μόνιμη διασύνδεση με τα δίκτυα ηλεκτρικού ρεύματος και ύδατος της Τουρκίας), β) μία παραστρατιωτική επίθεση στα χερσαία σύνορα με την Ελλάδα τον Φεβρουάριο του 2020, η οποία οργανώθηκε από το Υπουργείο Εσωτερικών, γ) ενστάσεις για τα θαλάσσια σύνορα στην Ανατολική Μεσόγειο, δ) επαναλαμβανόμενες δημόσιες προκλήσεις περί του εδαφικού καθεστώτος ορισμένων Ελληνικών νησιών. Ως αποτέλεσμα, η Τουρκία δεν θεωρείται επί του παρόντος μέρος του πυρήνα των συνομιλητών με την Ε.Ε. (όπως φάνηκε στα συμπεράσματα του πρόσφατου Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, όπου η χώρα αναφέρεται μόνο κατά αρνητικό τρόπο για τις απειλές της στην Ανατολική Μεσόγειο). Μία τέτοια αποξένωση δύναται να έχει μακροπρόθεσμες συνέπειες στο πεδίο της εξωτερικής πολιτικής.

Ούσα κράτος-μέλος του ΝΑΤΟ, η Τουρκία είχε πρόσφατα το προνόμιο μίας πολιτικής εξισορρόπησης μεταξύ της συμμετοχής της ως μέλους του ΝΑΤΟ και της σχέσης της με την Ρωσία.

Ούσα κράτος-μέλος του ΝΑΤΟ, η Τουρκία είχε πρόσφατα το προνόμιο μίας πολιτικής εξισορρόπησης μεταξύ της συμμετοχής της ως μέλους του ΝΑΤΟ και της σχέσης της με την Ρωσία, όπως αποτυπώθηκε με την παράδοση του πυραυλικού συστήματος S-400 το 2019. Η ρωσική εισβολή στην Ουκρανία δεν άλλαξε την εξισορροπητική αυτή πολιτική: αντιθέτως, το ΝΑΤΟ έρχεται αντιμέτωπο με μία νέα πρόκληση, καθώς η Τουρκία θέτει όρους για τη διεύρυνση του ΝΑΤΟ με τη Φινλανδία και τη Σουηδία, καθώς η διεύρυνση αυτή θεωρείται από άλλα μέλη ως σημαντική απάντηση στη ρωσική επιθετικότητα. Το συμβιβαστικό τριμερές μνημόνιο που συμφωνήθηκε στις 28 Ιουνίου 2022, προ της Συνόδου Κορυφής της Μαδρίτης (το οποίο περιλαμβάνει την ικανοποίηση των αιτημάτων της Άγκυρας που αφορούν στις κουρδικές οργανώσεις στη Σουηδία), αμφισβητήθηκε από τον Πρόεδρο και τον Υπουργό Εξωτερικών της Τουρκίας στις 30 Ιουνίου. Η απρόβλεπτη αυτή θέση δημιούργησε πρόσθετες δυσκολίες και για την Ευρωπαϊκή Ένωση, καθώς αμφισβήτησε τους μηχανισμούς του κράτους δικαίου δύο κρατών-μελών της Ε.Ε. και καθυστέρησε την ενίσχυση του ρωσικού πυλώνα της Διατλαντικής Συμμαχίας.

Οι προκλήσεις άσκησης εξουσίας

Η Ευρωπαϊκή Ένωση, όπως είχε εξ αρχής δομηθεί και λειτουργούσε στις αρχές της δεκαετίας του 2020, ήταν ανεπαρκώς εξοπλισμένη να διαχειριστεί έναν κόσμο, στον οποίο τα εχθρικά αφηγήματα και η κατάφωρη επιθετικότητα έχουν αντικαταστήσει πολιτικές που είχαν την βάση τους στην ειρήνη.

Θεωρητικά και ιδεολογικά, η Ευρωπαϊκή Ένωση (και μάλιστα η Δυτική Ευρώπη) γεννήθηκε μέσα από τις στάχτες του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, και κατόπιν κτίστηκε και εξοπλίστηκε προκειμένου να διαχειριστεί το μετα-πολεμικό πολιτικό περιβάλλον.

Θεωρητικά και ιδεολογικά, η Ευρωπαϊκή Ένωση (και μάλιστα η Δυτική Ευρώπη) γεννήθηκε μέσα από τις στάχτες του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, και κατόπιν κτίστηκε και εξοπλίστηκε **προκειμένου να διαχειριστεί το μετα-πολεμικό πολιτικό περιβάλλον**. Η αλληλουχία των αποφάσεων που οδήγησαν στην υφιστάμενη αρχιτεκτονική - πολιτική, οικονομική και ασφαλείας - μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο είναι αποκαλυπτική: το Σχέδιο Μάρσαλ (1947), το ΝΑΤΟ (1949), η Διακήρυξη Σουμάν και η Ευρωπαϊκή Συνθήκη για την Κοινότητα του Άνθρακα και του Χάλυβα (Παρίσι, 1950), οι Συνθήκες για την Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα και EURATOM (Ρώμη, 1957), η Γαλλογερμανική Συνθήκη (1963) και όλες οι συνεπακόλουθες συνθήκες της Ε.Ε.. Ιστορικά, η Ευρώπη έχει βασιστεί σε ευρεία οικονομική ενοποίηση και μερική πολιτική ενοποίηση, με σκοπό να επιφέρει ασφάλεια για τους πολίτες της, να αποφευχθεί η επανάληψη ενδοευρωπαϊκών συγκρούσεων και να αναπτυχθούν σχέσεις καλής γειτονίας εντός και εκτός της Ένωσης. Τα βαρυσήμαντα αυτά επιτεύγματα και αυτές καθαυτές οι αρχές αμφισβητούνται σήμερα ανοικτά.

Οι ηγέτες της Ε.Ε. βρίσκονται ενώπιον μιας νέας κατάστασης, καθώς βλέπουν να απομακρύνονται από το απόφθεγμα «**ποτέ ξανά**» και από την προτεραιότητα που παλαιότερα δινόταν στον διάλογο και τη συμφιλίωση η οποία αντικαθίσταται από την αντιπαράθεση. Αυτό οδηγεί στη συνειδητοποίηση ότι ο κόσμος έχει αλλάξει, τη συνειδητοποίηση ότι η προσέγγιση της Ε.Ε. με τη φιλελεύθερη δημοκρατία και οικονομία αμφισβητείται ανοικτά από τη ρωσική προσέγγιση. Σημαίνει επίσης ότι οι «**πολιτικές κατευνασμού**», οι οποίες χρησιμοποιήθηκαν από αρκετούς Ευρωπαίους ηγέτες κατά τα πρόσφατα χρόνια (παραδείγματος χάριν με τη Μόσχα και την Άγκυρα) έχουν φθάσει πλέον στα όριά τους.

Η Ε.Ε. έχει φθάσει πλέον σε ένα σημείο καμπής στην εξωτερική της πολιτική. Η παλαιά της παράδοση ήταν να αυτοπεριορίζεται στη διπλωματία δηλώσεων και την προσφορά ανθρωπιστικής ή ανακουφιστικής βοήθειας αντί για πραγματική εξωτερική πολιτική.

Εντός συνόρων, η Ε.Ε. έρχεται αντιμέτωπη ακόμα και με «φίλους της Ρωσίας» εντός του πολιτικού της συστήματος: η κυβέρνηση της Ουγγαρίας, ορισμένα πολιτικά κόμματα όπως η ακροδεξιά και η ακροαριστερά στη Γαλλία, ή κάποιες πολιτικές προσωπικότητες σε Γερμανία και Γαλλία.

Κατά έναν τρόπο, **η Ε.Ε. έχει φθάσει πλέον σε ένα σημείο καμπής στην εξωτερική της πολιτική.** Η παλαιά της παράδοση ήταν να αυτοπεριορίζεται στη διπλωματία δηλώσεων και την προσφορά ανθρωπιστικής ή ανακουφιστικής βοήθειας αντί για πραγματική εξωτερική πολιτική. Σήμερα, αναμένονται πολλά περισσότερα από την Ευρωπαϊκή Ένωση και έχει ξεκινήσει ευρεία συζήτηση εντός του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου στον απόηχο της εισβολής της Ρωσίας στην Ουκρανία. Η συζήτηση αυτή θα διαρκέσει για μήνες, εάν όχι χρόνια, καθιστώντας δύσκολο να προβλεφθεί ένα συγκεκριμένο αποτέλεσμα. **Ασυμφωνία ή αποκλίσεις εντός αμφοτέρων της Ε.Ε. και του ΝΑΤΟ μπορεί να γίνουν η νέα κανονικότητα.** Η οργάνωση της Ε.Ε. ώστε να δρα ενάντια στη σκόπιμη παραπληροφόρηση και τις παρεμβολές είναι μία νέα πρόκληση και επομένως, η διατήρηση σε υψηλό βαθμό της πολιτικής συνέπειας είναι ένα σοβαρότατο θέμα για την Ευρωπαϊκή Ένωση. Ο Ύπατος Εκπρόσωπος για θέματα Εξωτερικής Πολιτικής και Πολιτικής Ασφάλειας της Ε.Ε., Josep Borrell, εξέφρασε την πρόκληση, με την επινόηση της φράσης: «Η Ευρώπη πρέπει να μάθει να μιλά την γλώσσα της ισχύος» («Europe must learn to speak the language of power»).

Καθώς ξεκινά η πολιτική αυτή διαβούλευση, είναι χρήσιμο να υποδειχθούν συνοπτικά οι βελτιώσεις σε τέσσερεις κατευθύνσεις.

Ένα **πρώτο βήμα**, το οποίο απορρέει σε μεγάλο βαθμό από τις εχθρικές κινήσεις της Ρωσίας, θα είναι η υλοποίηση πιο συνεκτικών αρχών (όπως π.χ. η Στρατηγική Πυξίδα) και η στενότερη ενσωμάτωση των παραδοσιακών εργαλείων (δηλώσεις, εμπορική πολιτική, κυρώσεις, οικονομική υποστήριξη) με τις στρατιωτικές ενέργειες (Ευρωπαϊκός Μηχανισμός για την Ειρήνη ή διμερείς ενέργειες). Η διαδικασία αυτή βρίσκεται εν πολλοίς σε εξέλιξη αλλά απαιτείται προσεκτική επαγρύπνηση.

Δοθέντος όμως του μεγάλου αριθμού των υποψηφίων για προσχώρηση και τους πολλούς τομείς διαλόγου και συνεργασίας με γείτονες, η έννοια ενός νέου μηχανισμού έχει αναδυθεί για τις χώρες της «Ευρύτερης Ευρώπης».

Ένα **δεύτερο βήμα** συνίσταται στην τελειοποίηση της διακυβέρνησης της Ε.Ε. στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής, ιδίως σε θέματα όπως οι διαδικασίες λήψης αποφάσεων και οι συζητήσεις για το θέμα της ομοφωνίας απέναντι στην αυξημένη πλειοψηφία κατά τις ψηφοφορίες, τη σχέση με το ΝΑΤΟ, καθώς και την αναγνωρισιμότητα της θεσμικής αρχιτεκτονικής της ίδιας της Ε.Ε.

Ένα **τρίτο βήμα** θα πρέπει να είναι η ενίσχυση της διπλωματικής δράσης της Ε.Ε. ευρύτερα ανά τον κόσμο, ώστε α) να εγκαθιδρυθούν συμμαχίες, με σκοπό να αποδυναμωθούν τα ανταγωνιστικά αφηγήματα ή/και οι εχθρικές κινήσεις ξένων δυνάμεων, β) να αναδειχθούν τα πολιτικά, ανθρώπινα και οικονομικά οφέλη από το ίδιο το κοινωνικό μοντέλο της Ε.Ε., κάτι που θα σηματοδοτήσει ότι η Ε.Ε. μαθαίνει πώς να αντιμετωπίζει τις παγκοσμιοποιημένες γενεές και τις απαιτήσεις τους. Αυτό, θα απαιτήσει συλλογική προσπάθεια από τους θεσμούς της Ε.Ε. (Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, Επιτροπή, Κοινοβούλιο, ΕΥΕΔ) και τα κράτη-μέλη, ακόμη και σε τοπικό επίπεδο. Πρακτικά, η Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Εξωτερικής Δράσης θα πρέπει να χρησιμοποιείται ενεργητικά ως όχημα για την άσκηση επιρροής και όχι απλά ως διοικητικό εργαλείο για τη διπλωματία της Ε.Ε.

Μία τέταρτη κίνηση πρέπει να είναι η οικοδόμηση της σχέσης μεταξύ της Ε.Ε. και των εγγύτερων γειτόνων της. Παραδοσιακά, η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει ασκήσει επιρροή σε χώρες εγγύς των εξωτερικών συνόρων της, μέσω της **πολιτικής διεύρυνσής** της, με το πιο πρόσφατο παράδειγμα να είναι η απόφαση στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Ιουνίου να αποδώσει καθεστώς υποψήφιου κράτους στην Μολδαβία και την Ουκρανία. Ταυτόχρονα, η απόφαση αυτή δημιούργησε κατανοητό εκνευρισμό στα Δυτικά Βαλκάνια.

Δοθέντος όμως του μεγάλου αριθμού των υποψηφίων για προσχώρηση και τους πολλούς τομείς διαλόγου και συνεργασίας με γείτονες, η έννοια ενός νέου μηχανισμού έχει αναδυθεί για τις χώρες της «**Ευρύτερης Ευρώπης**». Αρκετές προτάσεις έχουν διατυπωθεί από τον Γάλλο Πρόεδρο, τον Πρόεδρο του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου και τους πρώην πρωθυπουργούς της Ιταλίας (Enrico Letta) και της Φινλανδίας (Alexander Stubb). Άλλοι έχουν καταδείξει την υφιστάμενη δομή του Συμβουλίου της Ευρώπης. Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Ιουνίου 2022 έδωσε το έναυσμα για συζήτηση, η οποία θα συνεχιστεί στο εγγύς μέλλον. Μία από τις αποσαφηνίσεις που είναι αναγκαίο να γίνουν, είναι εάν ο νέος μηχανισμός θα νοείται να λειτουργεί ειδικά ως «**προθάλαμος αναμονής για την προσχώρηση**» ή θα συνιστά έναν «**εξωτερικό δακτύλιο εταίρων**» με διάφορες βαθμίδες ενσωμάτωσης στον πυρήνα της Ε.Ε.. Τα θέματα της θεσμοθέτησης (ή μη) ενός τέτοιου μηχανισμού και αυτά των παραδοτέων του («τι;» και «πότε;») είναι σημαντικές συνιστώσες της συζήτησης.

Συμπέρασμα

Όπως έχει συμβεί πολύ συχνά κατά το παρελθόν, η Ευρωπαϊκή Ένωση έκανε σημαντικά βήματα προς τα εμπρός μέσα στο 2022, στο πλαίσιο έντονων εξωτερικών απειλών.

Όπως έχει συμβεί πολύ συχνά κατά το παρελθόν, η Ευρωπαϊκή Ένωση έκανε σημαντικά βήματα προς τα εμπρός μέσα στο 2022, στο πλαίσιο έντονων εξωτερικών απειλών. Οι ίδιοι οι Ευρωπαίοι πολιτικοί δήλωσαν επανειλημμένα ότι ορισμένες από τις αποφάσεις αυτές θα ήταν αδιανόητες λίγους μόλις μήνες πριν τη ρωσική εισβολή στην Ουκρανία.

Σήμερα, οι μνημειώδεις αυτές αποφάσεις θα πρέπει να εφαρμοστούν με σταθερότητα και συνεκτικότητα. Το σημαντικότερο, η εξεύρεση ενός ουσιαστικού οχήματος για διάλογο με τις εγγύτερες γειτονικές χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης θα αποτελέσει τη λυδία λίθο για την άσκηση επιρροής και εξουσίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Στη νέα αυτή εποχή, οι δηλώσεις περί αρχών και οι υποσχέσεις δεν θα αρκούν, καθώς πολλές τρίτες χώρες προσδοκούν ορατά και συγκεκριμένα παραδοτέα από την Ε.Ε.